

Het Ontstaan van Complottheorieën rond de Bijlmerramp van El Al 1862

Inleiding

De crash van El Al vlucht 1862 op 4 oktober 1992 in de Amsterdamse Bijlmermeer heeft geleid tot een van de meest hardnekkige complottheoriecomplexen in de Nederlandse geschiedenis. Het ontstaan van deze theorieën was eigenlijk wel te voorzien. Omdat het ongeval een vrachtvliegtuig uit Israël betrof - een land dat regelmatig verwickeld was in conflicten en waarvan de operaties op Schiphol zeer beveiligd werden - stond de deur sowieso al open voor "de meest wilde speculaties".

De Vroege Ontstaan van Complottheorieën

Het Vermoeden van de Onderzoekers

Al tijdens een avondmeeting van de ongevallenonderzoekers op 7 oktober 1992 ontstond het vermoeden dat complottheorieën zouden kunnen ontstaan. Het onderzoeksteam was zich er terdege van bewust dat de omstandigheden - een Israëlisch vrachtvliegtuig, beveiligde operaties, en de vondst van verarmd uranium - ideale voedingsbodem vormden voor speculaties. De onderzoekers kozen voor een communicatiestrategie waarbij aantijgingen en valse insinuaties zouden worden genegeerd, om te voorkomen dat men "achter de berichtgeving gaat aanlopen".

Vroege Mediareacties

Er werd geanticipeerd dat de media zich onder de verschrikkelijke omstandigheden professioneel zouden opstellen en feitelijk zouden blijven. Al snel bleek echter dat sommigen gingen speculeren en de stemming in de Bijlmermeer goed aanvoelden. De antwoorden op prangende vragen kwamen helaas met grote vertraging, wat ruimte gaf voor alternatieve verklaringen. Normaal gesproken kost het een ICAO Annex 13 onderzoeksteam een maand om met de eerste bevindingen te komen, en een jaar voordat er een eindrapport verschijnt. Men was juist veel scheutiger met informatie dan men na 30 jaar lijkt te geloven.

Vincent Dekker en Zijn Theorieën

Achtergrond en Motivatie

Vincent Dekker, destijds werkzaam als luchtvaartjournalist voor Trouw, stortte zich volledig op de dodelijke vliegramp. Hij bezocht de eerste persconferentie en vond het verhaal van de Rijksluchtvaartdienst eerder "redelijk klinken". Echter, al op maandagochtend na de ramp kreeg hij via een Deense collega informatie dat er niet één maar twee motoren waren afgebroken.

Het Boek "Going Down Going Down"

In 1995 publiceerde Dekker zijn boek "Going Down Going Down", waarin hij zijn eigen visie op de ramp presenteerde. De centrale these van Dekker was dat de ramp had kunnen worden voorkomen door een waterlanding op het IJsselmeer in plaats van een terugkeer naar Schiphol. Hij beweerde dat de bemanning "tot drie keer toe de verkeerde keuze" had gemaakt door terug te keren naar Schiphol "via een ongunstige route".

Dekkers Belangrijkste Theorieën

1. Het "Extra Rondje": Dekker beweerde dat het vliegtuig mogelijk een derde rondje boven de Bijlmermeer had gevlogen om beter voor baan 27 uit te komen. Deze theorie is echter door DFDR-data aangetoond als onmogelijk.
2. Alternatieve Waterlanding: Volgens Dekker had een noodlanding op het IJsselmeer minder slachtoffers opgeleverd. Hij stelde dat de juiste reactie op het verlies van twee motoren een waterlanding zou zijn geweest. (Achteraf is wel te concluderen dat in een dergelijk beschadigde situatie het verstandiger zou zijn geweest ergens gecontroleerd proberen te crashen).
3. Verborgene Waarheid: Dekker concludeerde dat de officiële lezing niet klopte en dat de RLD de zaak had "belazerd" en de ware toedracht had verzwegen.

Heruitgave en Voortdurende Overtuigingen

In 2022 publiceerde Dekker een heruitgave van zijn boek, waarin hij stelde dat "alle feiten die hij in 1995 had geconcludeerd" nog steeds geldig waren. Deze heruitgave verscheen gelijktijdig met de KRO-NCRV dramaserie Rampvlucht, waarin Dekker een essentiële rol speelde als adviseur.

Rob van Gijzel en Zijn Politieke Complottheorieën

Politieke Betrokkenheid

Rob van Gijzel, PvdA-Kamerlid sinds 1989, werd bekend als de 'Bijlmer-boy' omdat hij zich sterk maakte voor een gedegen onderzoek naar de Bijlmerramp. Hij raakte betrokken toen hij verschillende verhalen hoorde over de lading van het vliegtuig en tegenstrijdige verklaringen van ministers.

Van Gijzels Centrale Theorieën

De Mossad-Theorie

Van Gijzel ontwikkelde een complexe theorie waarbij de Israëlische geheime dienst Mossad een vestiging zou hebben gehad op Schiphol-Oost nabij de Buitenveldertbaan. Volgens deze theorie was de keuze voor baan 27 gemotiveerd door de aanwezigheid van Mossad-agenten die de geheime lading veilig moesten stellen.

Gevaarlijke Wapenlading

Van Gijzel beweerde dat het vliegtuig mogelijk lading vervoerde die wegens het non-proliferatieverdrag niet vervoerd mocht worden, zoals nucleaire of biochemische wapens. Deze theorie werd volgens hem ondersteund door de tegenstrijdige verklaringen van ministers over de inhoud van de lading.

Communicatie met Tel Aviv

Een ander element van Van Gijzels theorie was dat de bemanning tijdens de noodsituatie nog via VHF-radio zou hebben gecommuniceerd met het El Al-grondstation in Tel Aviv over de gevaarlijke lading. Uit DFDR-data bleek echter dat de radio slechts 1-2 seconden was geactiveerd, wat communicatie over lading onmogelijk maakte.

De Doofpot-Theorie

Van Gijzel en Dekker beweerden dat alle bevindingen "systematisch door de overheid en honderden zo niet duizenden anderen in een doofpot waren gestopt". Dekker beschouwt de parlementaire enquête van 1999, anno 2024, die hun theorieën weerlegd had, als een "wassen neus".

Karakteristieken van de Complottheorieën

Typische Kenmerken

Volgens de analyse op elal1862accidentinvestigation.nl vertonen de theorieën rond El Al 1862 vier kenmerkende aspecten van complotdenken:

1. Wantrouwen: weigering om de officiële lezing te geloven
2. Speculatie: Feiten en wilde speculaties door elkaar gebruiken zonder onderscheid
3. Onjuiste Verbanden: Causale verbanden leggen tussen zaken zonder bewijs
4. Bovennatuurlijke Organisatie: Veronderstelling dat enorme aantallen mensen iets geheim kunnen houden

De Rol van Emotionele Entrepreneurs

Professor Beatrice de Graaf karakteriseerde Dekker en Van Gijzel als "emotionele entrepreneurs" die de emotie van de ramp hebben gebruikt boven de feiten uit het onderzoek. Deze karakterisering wijst op het benutten van de emotionele impact van de ramp voor het promoten van alternatieve verklaringen.

De Weerlegging door Experts

Henk Pruis' Analyse

Henk Pruis, voormalig ongevallenonderzoeker bij de RLD, heeft uitgebreid gereageerd op de theorieën van Dekker en Van Gijzel. Hij stelt dat hun beweringen gebaseerd zijn op speculatie en dat er geen enkel bewijs bestaat voor hun claims. Pruis benadrukt dat niet alleen de Duitse journalisten van Flugforensik, maar ook Dekkers onafhankelijke adviseurs (Kroon, Horlings) tot hoofdconclusies kwamen die de theorieën van Dekker weerleggen.

Technische Weerlegging

De technische analyse toont aan dat veel van de theorieën van Dekker en Van Gijzel gebaseerd zijn op onjuiste aannames over tijdstippen en locaties. Zo gebruikten beiden een motorseparatietijd van 18:27:08 lokale tijd, terwijl het werkelijke tijdstip 18:27:30 was volgens het eindrapport van de Raad voor de Luchtvaart, onafhankelijke NLR-rapporten, rapporten van Avioconsult en berekeningen door J.P.C. Kroon. Dossier 2108B uit het archief van de Raad voor de Luchtvaart 2.16.107 geven volledige duidelijkheid over de route van drie onafhankelijke radarstations, met een nauwkeurigheid van 100 meter en 0,5 seconden.

De Blijvende Impact

Mediaversterkende Cyclus

De complottheorieën hebben een zichzelf versterkende cyclus gecreëerd, waarbij elke nieuwe publicaties of documentaires de theorieën nieuw leven inblaast. Het KRO-NCRV project Rampvlucht van 2022 wordt door Pruis gezien als een nieuwe opleving van de complottheorieën, waarbij Dekker en Van Gijzel opnieuw een podium kregen.

Gevolgen voor Slachtoffers

Een belangrijk punt van kritiek is dat de voortdurende complottheorieën het verwerkingsproces van Bijlmerbewoners frustreren en blokkeren. Pruis stelt de vraag of de

op drijfzand gebaseerde persoonlijke overtuigingen van de theoriedenkers belangrijker is dan het welbevinden van de Bijlmerbewoners.

Conclusie

Het ontstaan van complottheorieën rond de Bijlmerramp illustreert hoe tragische gebeurtenissen voedingsbodem kunnen vormen voor alternatieve verklaringen, vooral wanneer er sprake is van geopolitieke gevoeligheden en communicatieve tekortkomingen. De theorieën van Vincent Dekker en Rob van Gijzel zijn ontstaan uit oprechte bezorgdheid maar hebben zich ontwikkeld tot hardnekkige narratieven die, ondanks herhaaldelijke weerlegging door officiële onderzoeken en technische experts, blijven bestaan. Deze casus toont het belang aan van tijdige, transparante communicatie en de gevaren van het mengen van feiten met speculatie in de nasleep van traumatische gebeurtenissen.